

Kemény István–Janky Béla

A cigány nemzetiségi adatokról

On the Nationality Data of the Gypsies

Concerning the statistical records of the Gypsy population, the authors discard the misbelief according to which the question of Gypsy identity and that of the attachment to Gypsy nationality would have an identical meaning. In Hungary, the majority of the Gypsy consider themselves Hungarian nationals and, at the same time, Gypsies.

A népszámlálások cigány nemzetiségi adatainak elemzése előtt két fontos tényre kell emlékeztetnünk az olvasót. Az első tény az, hogy a cigányok színesek. A cigánysággal foglalkozó kutatók gyakran megfélekednek erről, jobban mondva: szeretnek megfélekedezni, és gyakran szándékosan. A lakosság viszont számon tartja ezt, és a cigányokat gyakran színesekként emlegeti: „brazilok”, „indiánok”, „feketék”, „nem szoláriumtól barna”. A cigányok külseje általában letagadhatatlanná teszi a cigány származást.

A második tény a két eddigi országos cigány vizsgálatban használt kritériumhoz kapcsolódik, ahhoz, miszerint azt tekintettük cigánynak, akit a környezete cigánynak tartott. Mint ismeretes, erre azért volt szükség, mert a cigányok lakhelyéről és címéről nincs nyilvántartás, tehát bármilyen minta összeállítása csak az említett alapon volt lehetséges. (Mellékesen jegyezzük meg, hogy mintát azon az alapon sem lehet készíteni, hogy cigánynak azt tekintjük, aki magát cigány nemzetiségűnek vallja. Ezeknek az embereknek a lakhelye és címe éppen úgy nem áll rendelkezésre, mint a többi cigányé.) Fölmerül azonban a kérdés, hogy ki az, akit a környezete cigánynak tekint. Az elsőnek említett tény szerint a környezet a barna bőrűeket tartja cigányoknak, ezenkívül a cigány származásúakat, vagyis azokat, akiknek a szülei cigányok. Általában a félcigányokat is cigánynak tartja, tehát származás szerint határozza meg a cigányokat. Ebben az értelemben cigány marad az az értelmiségi, akiről környezete tudja, hogy cigány szülők gyermeke, akkor is, ha nem vallja magát cigánynak, sőt tagadja, hogy cigány.

Természetesen vannak olyan emberek, akiről környezetük nem tudja, hogy cigány, és akik el tudják titkolni cigány származásukat. Ezek kivételek. Vannak továbbá fehér bőrű cigányok, akik kivételes körülmények között szintén el tudják titkolni cigány származásukat. Ezek száma is elenyésző. Általában azonban a származás az irányadó.

Márton László írta 1989-ben, *Kiválasztottak és elvegyülők* című könyvében: „Természetesen a zsidó származás: *valóság*; ... minél inkább teher, annál inkább valóság, s bár nincs joga elítélni senkinek, ha valaki közülük szabadulni akar ettől a teheről, azért nem árt tudni, (és különösen a zsidóknak nem árt tudni), hogy a valóságból nem lehet kimenekülni, s ha valaki menekülni próbál, a menekülés is részévé, mégpedig a legpusztítóbb részévé válik a valóságnak.”

Nem kell arra figyelmeztetni, hogy Márton idézett soraiban a zsidó szó a cigány szóval helyettesíthető. Könyvének másik helyén arról írt, hogy kevesen vannak, akikben a körülmények nem teszik eleve a zsidó származás tudatát, és leginkább eleve furcsa módon az a torz tény teszi, hogy sokan vannak, akik titkolják, vagy akik elől gyermekkorukban elpalástolták, s az ilyen emberek aztán *rájönnek* származásukra, ami az elkerülni vágyott kirekesztettséget visszavonhatatlanná és végzetessé teszi.

Valakinek zsidó mivolta a származásra korlátozódik, idézzük ismét Mártont, és ez egyaránt vonatkozik zsidókra és nem zsidókra: a származás tudatára a zsidóknál és a zsidó származás számontartására a nem zsidóknál. A cigányokra is igaz, hogy tudatában vannak cigány származásuknak, a nem cigányok pedig számon tartják a cigány származást, és ennek alapján mondják a cigányt cigánynak.

A két említett vizsgálatban a környezet cigánynak mondta a cigányokat, és ők maguk is cigánynak tartották magukat. Az 1993. évi vizsgálat mintájába 2222 lakás került be. Ezek közül 405-ben hiúsult meg a kérdés, de a megghiúsultak közül 240-ben azért, mert rossz volt a cím, vagy elköltöztek, vagy nem lehetett elérni a lakásban lakókat. 140 esetben került sor a válasz megtagadására, 70 esetben indokolás nélkül, és 52 esetben emberi jogi indokolással, vagy azzal, hogy a megkérdezett nem cigány. A környezet véleménye alapján felkeresett személyek döntő többsége tehát cigánynak tartotta magát.

De térjünk rá a címben jelzett kérdéskörré! Az a cigány személy, aki cigánynak tartja magát, népszámlálás idején nem feltétlenül vallja magát cigány nemzetiségűnek. Igen sok ember van, aki magát cigánynak és magyarnak, vagy magyarnak és cigánynak vallja, nemzetiségi hovatartozását illetően azonban nem cigánynak, hanem magyarnak vagy magyar cigánynak határozza meg önazonosságát.

Az 1990. évi népszámlálásban 143 ezer ember vallotta magát cigány nemzetiségűnek. Az 1990. évi iskolastatisztikák alapján a cigány népesség számát 1990-ben 440-450 ezer főre becsülhetjük. Vagyis 1990-ben a cigányok 32 százaléka vallotta magát cigány nemzetiségűnek.

A 2001. évi népszámlálásban 190 ezer ember vallotta magát cigány nemzetiségűnek. Az 1992. évi statisztika és az 1971. évi és az 1993. évi országos adatfelvétel alapján a népszámlálás évében 550-600 ezer főre becsülhető az ország cigány népessége. 550 ezer fővel számolva a cigányok 35 százaléka vallotta magát cigány nemzetiségűnek. 600 ezer fővel számolva a cigányok 32 százaléka vallotta magát cigány nemzetiségűnek. Növekedett tehát a magukat cigány nemzetiségűnek vallók létszáma, de változatlan maradt vagy csak kevéssel növekedett arányuk a teljes cigány népességhez képest.

Az 1993-as adatfelvételen minden 14 éven felüli személytől megkérdeztük, hogy milyen nemzetiségűnek vallja magát. A kérdezőbiztosnak pontosan kellett rögzítenie azt, amit a kérdezett mondott, és a kettős identitásra vonatkozó válaszokat is el kellett fogadnia. Az ötezernél több megkérdezett 56,2 százaléka vallotta magát magyar nemzetiségűnek, 21,5 százaléka cigány nemzetiségűnek, 18,2 százaléka magyar cigánynak, 0,7 százaléka román vagy beás nemzetiségűnek és 0,4 százaléka oláh cigány nemzetiségűnek. Ez utóbbi 0,4 százalékot nyugodtan sorolhatjuk a cigány nemzetiségűek csoportjába. Velük együtt 22 százalék vallotta magát cigány nemzetiségűnek.

Nyilvánvaló, hogy a népszámlálások során a magyar cigány nemzetiséget választók egy része a magyar nemzetiséget, egy másik része a cigány nemzetiséget választotta. (Lásd táblázat, 311. old.)

Ugyancsak az 1993-as vizsgálatban a magyar anyanyelvű cigányok 60,18 százaléka vallotta magát magyar nemzetiségűnek, 0,28 százaléka muzsikus, 0,33 százaléka magyar muzsikus, 18,13 százaléka magyar cigány és 18,18 százaléka cigány nemzetiségűnek. A romungrók 60,18 százaléka számára a magyar anyanyelvű ember magyar nemzetiségű, akkor is, ha cigány származású, akkor is, ha cigány identitású, akkor is, ha egyszerűen cigány. Ezek az emberek cigánynak ismerték el magukat már akkor, amikor a kérdőív többi kérdésére feleltek, hiszen az egész kérdés annak ismételt hangsúlyozott bejelentésével kezdődött, hogy a kérdés célja a cigány családok helyzetének megismerése. Cigánynak ismerték el magukat, de magyar nemzetiségű cigánynak.

Anyanyelv	Nemzetiség								Eset- szám
	Magyar	Cigány	Muzsikus	Magyar muzsikus	Oláh román	Oláh cigány	Magyar cigány	Egyéb, ismeretlen	
Beás	18,86	48,04	0,00	0,00	8,19	0,71	22,42	1,78	281
Magyar	60,18	18,18	0,28	0,33	0,22	0,28	18,13	2,40	4583
Cigány	21,62	56,31	0,00	0,45	1,80	3,15	14,86	1,80	222
Egyéb	16,13	54,84	0,00	0,00	0,00	0,00	12,90	16,13	31
Összesen	55,97	21,69	0,25	0,31	0,72	0,43	18,19	2,42	5117

A nemzetiségi adatokat tartalmazó népszámlálási kötet megjelenése óta sokan írták le azt a mondatot, hogy 550 vagy 600 ezer magyarországi cigányból *csak* 190 ezer ember vallotta magát cigány származásúnak, vagy más megfogalmazásban: 190 ezer ember vállalta cigányságát. Az 1993-as felmérés adatai azonban mutatják, hogy a magyar anyanyelvű cigányok többsége ugyan magyar nemzetiségűnek vallja magát, de elismeri cigány származását, és vállalja cigányságát. Nem is tehet mást. Mert környezete szigorúan számon tartja származását.

A kisebbségi törvény megfogalmazása idején fölmerült az a javaslat, hogy a nemzeti kisebbségek között ott legyen a zsidó is. A magyarországi zsidók többsége ezt elutasította.

Az ELTE Szociológiai Intézetében működő Kisebbségkutató Intézet 1999-ben felmérést végzett a mai magyarországi zsidóságról. A kérdőív egyik kérdése a zsidó identitásra vonatkozott. Az öt lehetséges válasz közül az egyik póluson a „Magyarországon élő zsidó vagyok” szerepelt. Ezt a választ első helyen 23, második helyen 16 százalék választotta. A másik póluson „magyar vagyok” válasz szerepelt. Ezt 13, illetőleg 10 százalék választotta. A válaszolók többsége a kettős identitású válaszokat választotta. A „zsidó vallású (származású) magyar vagyok” választ 30, illetve 25 százalék választotta. A „magyar is meg zsidó is vagyok” választ mindkét helyen 24 százalék adta.

A mai Magyarországon élő zsidók ősei a XVIII. és a XIX. században vándoroltak be Magyarországra. Bevándorlásuk előtt természetesen nem magyar volt az anyanyelvük. Jelenleg magyar az anyanyelvük, és a 2001. évi népszámlálás idején a nemzetiségi kérdésre nagy többségük valószínűleg azt a választ adta, hogy magyar nemzetiségű.

A romungrók ősei a XVI–XVIII. században vándoroltak be Magyarországra. Anyanyelvük cigány volt, és a cigány nyelvet nagy részük – valószínűleg a többségük – a magyar nyelv megtanulása mellett még sokáig megőrizte. Jelenleg magyar az anyanyelvük, és a 2001. évi népszámlálás idején többségük magyar nemzetiségűnek vallotta magát.

A magyar cigány nemzetiséget választóknál nyilvánvalónak látszik a kettős identitás. Tudjuk azonban – és hangsúlyoztuk is –, hogy kettős identitásúak a magyar nemzetiséget választók is. És nem tudjuk, csak találgatjuk a magyar cigány nemzetiség választásának jelentéseit. Lehet olyan jelentése, hogy magyar is vagyok, meg cigány is vagyok, de lehet más jelentése is. Elgondolkodtató például, hogy Hajdú-Biharban, ahol a cigányok 93 százaléka magyar anyanyelvű, 29 százalékuk a cigány és 52 százalékuk a magyar cigány nemzetiséget választotta. Ebben bizonyosan szerepet játszott a romungrók „magyar muzsikus cigány” öntudata. De arra is gondolunk, hogy a hajdúsági cigányok nem sok jót tapasztaltak a többségi társadalom részéről, és számukra a magyar cigány önálló nemzetiség, amely különbözik a cigánytól is, a magyartól is. Békésben is, ahol a cigányok 87 szá-

zaléka magyar anyanyelvű, 19 százalék a cigány és 42 százalék a magyar cigány nemzetiséget választók aránya.

A jelenlegi országterületen a magyar anyanyelvű cigányok aránya 1893. január elsején 79,5% volt. Vagyis a mai romungrók őseinek nagy része már a XIX. század vége előtt magyarra cserélte korábbi nyelvét. Azt is tudjuk, hogy ez a nagy rész hányadrészt jelent. Az 1993-as vizsgálat 450 ezer cigány emberéből 405 ezer volt magyar anyanyelvű. Ebből a 405 ezerből 320 ezer a korábban elmagyarosodott ősök leszármazottja, 85 ezer pedig 1971 és 1993 között cserélte a cigány vagy a beás nyelvet magyarra.

1893 és 1971 között a romungrók száma négyszeresére, a beásoké nyolcszorosára, az oláh cigányoké kilencszeresére nőtt. A magyar cigányok megnégyszereződése nyelvi asszimiláció, a beás és az oláh cigány sokszorozódás pedig bevándorlás következménye. Az 1971 és 1993 közötti nyelvcserék a telepekről való kiköltözéssel, a magyar többséggel való napi érintkezéssel, a munkahelyeken folyó magyar nyelvű kommunikációval, a védőnővel, az orvossal, az ügyvéddel, a hivatallal és legnagyobb mértékben az óvodával és az iskolával magyarázhatók.

A beások 19%-a vallja magát magyar nemzetiségűnek, a többiek cigány vagy magyar cigány vagy egyéb nemzetiségűnek. A kettős identitás, a magyar cigány nemzetiség náluk is többjelentésű, és egyik jelentése szerint a cigány óvatosabb, enyhébb változata. A beások többsége különben nem beás vagy román, hanem cigány vagy magyar cigány nemzetiségűnek mondja magát.

Az oláh cigányok 21,6 százaléka vallotta magát magyar nemzetiségűnek, 56,3 százaléka cigány nemzetiségűnek, 15,3 százaléka magyar cigány nemzetiségűnek, és a magyar cigány megint csak lehet a cigány nemzetiség enyhébb, udvariasabb, közeledőbb változata.

Ne felejtsük el, hogy a beások kis része jött a XIX. század végén, döntően nagy részük a XX. században, egészen 1945–1948-ig. Az oláh cigányok jelentős része a XIX. század második felében jött, de még nagyobb azoknak a száma, akik a XX. században érkeztek a jelenlegi országterületre a nagyobb, történeti országból. És közben folyamatosan magyarosodtak azok is, akik a 19. században telepedtek meg.

Azt se felejtsük, hogy bár a magyar cigányok többsége a XVI–XVIII. században és a XIX. században, de egy részük a XX. században magyarosodott el, 1900 és 1918 között, 1918 és 1945 között és 1945 és 1971 között. Elképzelhető, hogy a viszonylag frissen elmagyarosodott cigányok közül kerültek ki azok a magyar anyanyelvű cigányok, akik cigány nemzetiségűnek mondták magukat.

Az iskolázottság és a magyar nemzetiséghez való kötődés erős kapcsolata senkit sem fog meglepni. Három értelmezés is kézenfekvő. Az első közülük az iskola asszimiláló hatása. A második szerint azok iskolázódnak, akik alkalmazkodni, beilleszkedni, asszimilálni akarnak, akik magyarok szeretnének lenni. A harmadik az anyanyelvvel van kapcsolatban. A magyar anyanyelvűek iskolázottabbak, és egyébként is nagyobb arányban vallják magukat magyar nemzetiségűnek.

Kölcsönösek az összefüggések a munkaerő-piaci státusnál is. A foglalkoztatottaknál már maga az elhelyezkedettség is a magyar nemzetiség elfogadásának arányában hat, a munkahely elvesztésétől való félelem is az elfogadást erősíti, de az is igaz, hogy a már beilleszkedett, asszimilálódott emberek inkább meg tudják tartani munkahelyüket, és könnyebben tudnak elhelyezkedni. Továbbá: nagyobb számban van állásuk a magyar anyanyelvűeknek és az iskolázottaknak.

Erős összefüggés tapasztalható a cigány szervezetekben való részvétel és a nemzetiségi önmeghatározás között is. Elég természetesnek látszik, hogy a cigány szervezetekben aktív személyek az átlagnál kisebb mértékben vallják magukat magyar, és az átlagos-

nál nagyobb mértékben cigány nemzetiségűnek. Ez az összefüggés azonban nem teljesen egyértelmű. A cigány szervezetek tagjainak 45 százaléka tisztán (jelző nélkül) magyar nemzetiségűnek vallotta magát. (Ez az arány a teljes mintában 56 százalék.) A cigány szervezetek tagjai a többiekénél nagyobb, de nem sokkal nagyobb mértékben vallják magukat cigány nemzetiségűnek. Ha elfogadnánk azt az elvet, hogy cigányok azok, akik cigány nemzetiségűnek vallják magukat, akkor azt is el kellene fogadnunk, hogy a cigány szervezetek tagjainak közel fele nem is cigány.

A lakóhely nagysága és jellege elég nagy mértékben befolyásolja a nemzetiséghez való kötődést és az asszimilációs folyamatokat. Két ellentétes irányú mechanizmust figyelhetünk meg. Egyrészt: ahol a hagyományok megőrzése könnyebb a kis településeken, amelyeken az interakciók sokkal nagyobb része folyik a rokoni, szomszédsági viszonylatokban, és ahol nagyobb eséllyel maradnak fenn az idősebb generációk által képviselt hagyományok. Másrészt: a nagy városokban sokkal több a lehetőség a kisebbségi civil szervezetek működésére, kisebbségi iskolák, kulturális és politikai rendezvények szervezésére.

Az 1993-as felvétel adatainak elemi vizsgálata bizonyítja mindkét mechanizmus létezését. A magukat nem magyar nemzetiségűnek vallók aránya az ezer főnél kevesebb lakót számláló településeken a legnagyobb. A település méretének növekedésével ez a ráta fokozatosan csökken. A százezernél több lelket számláló városokban azonban ismét nagy azoknak az aránya, akik cigány nemzetiségűnek mondták magukat. Ezeket az arányokat az anyanyelv is befolyásolja. A kis településeken ugyanis a beások vannak viszonylag sokan, a százezernél nagyobb városokban viszont a cigány anyanyelvűek aránya magasabb az átlagosnál.

Ha együttesen nézzük a nyelvi és nemzetiségi identitás településnagyság szerinti megoszlását, akkor azt tapasztaljuk, hogy a magyar nyelvű és identitású cigányok aránya alacsony az ezer fő alatti községekben és a százezernél nagyobb városokban. A nem magyar anyanyelvű és nem magyar nemzetiségű cigányok aránya viszont éppen ebben a két kategóriában nagyobb az átlagosnál. Érdekes külön vizsgálni Budapestet. Itt a nem magyar nemzetiségűek nagy aránya nem azoknak köszönhető, akik beás vagy cigány anyanyelvűk miatt őrizték meg identitásukat. A fővárosban a magyar anyanyelvű, de cigány nemzetiségű válaszadók aránya sokkal nagyobb, mint vidéken. Ebben bizonyosan szerepet játszik a cigány politikai szervezetek hatása.

A bevallott anyanyelv tekintetében változik az emberek álláspontja, és egy integrációra törekvő roma akkor is magyar anyanyelvűnek mondhatja magát, ha annak idején nem ez volt az első nyelv, amelyet elsajátított. Ezzel kapcsolatban idézzük Teve Skutnabb-Kangas négy, illetőleg öt lehetséges meghatározását az anyanyelvről (idézi Kontra Miklós a *Kritika* 2003. januári számában):

1. származás – az elsőként megtanult nyelv
2. azonosulás/azonosítás – ez az a nyelv, amellyel a beszélő azonosul; b) az a nyelv, amellyel a beszélőt anyanyelvi beszélőként azonosítják

3. a legjobban ismert nyelv
4. a legtöbbet használt nyelv

E definíciókból Skutnabb-Kangas az alábbi következtetéseket vonja le:

1. Egy személynek több anyanyelve is lehet.
2. Ugyanazon személynek más-más lehet az anyanyelve a különböző definíciók szerint.
3. Egy személy anyanyelve élete során akár többször is változhat.
4. Az anyanyelvi definíciókat a nyelvi emberi jogokkal kapcsolatos társadalmi tudatosság foka szerint hierarchikus sorrendbe állíthatjuk.

A KSH a 2001. évi népszámlálásban a 23–25. kérdésre a választ nem tette kötelezővé. Közülük a 23.3. szerint: melyik nyelv az anyanyelve?

Anyanyelvként – minden befolyástól mentesen – azt a nyelvet kell megjelölni, amelyet az összeírt személy gyermekkorában (általában elsőként) tanult meg, s amelyen családtagjaival általában beszél, és anyanyelvének vall.

A némák és beszélni még nem tudó csecsemők anyanyelve az a nyelv, amelyen a hozzátartozók rendszerint beszélnek. Tekintettel arra, hogy a nemzetiségi lakosság gyermekkorában több nyelvet tanul meg és beszél anyanyelvi szinten, ezért három nyelv megjelölésére van lehetőség.

A népszámlálási kérdőív szerkesztői nem vették észre, hogy az anyanyelvre három egymástól eltérő meghatározást adtak, s erről természetesen nem is világosíthatták fel a kérdezőket.

A népszámlálások és az 1993-as vizsgálat során végül is azt a nyelvet írták be anyanyelvnek, amelyet az összeírt személy anyanyelvének vallott. Ez az esetek nagy többségében lehetett az elsőként megtanult nyelv, de nem feltétlenül volt az. Amit biztosan tudunk, az a *bevallás*. Az esetek nagy többségében a vallott nyelv azonos az elsőként megtanult nyelvvel, de ismeretlen számú esetben nem azonos azzal.

Egy személy anyanyelve élete során többször is változhat – írta Skutnabb-Kangas, és hozzátehetjük, hogy az anyanyelv néha elhatározás és választás kérdése.

Az 1971. évi országos kutatás szerint akkor a 320 ezer cigány személyből 61 ezer, vagyis 21,2 százalék volt cigány és 25 ezer, vagyis 7,6 százalék volt román anyanyelvű.

Az 1990. évi népszámlálásban 48 072 cigány anyanyelvű személyt írtak össze, de úgy, hogy a beás anyanyelvűeket is cigány anyanyelvűeknek vették. Az iskolastatisztikák alapján 445 ezer főre becsülhető az akkori cigány lakosságnak ez a 48 072 személy 10,8 százalékát tette ki. Vagyis a cigány és a beás anyanyelvűek együttes száma az 1971. évi 86 ezerrel 48 ezerre csökkent, arányuk pedig 28,8 százalékról 10,8 százalékra.

Az 1993. évi országos kutatásban a megkérdezettek 5,5 százaléka mondta magát beás, és 4,4 százaléka cigány anyanyelvűnek. Ez összesen 9,9 százalék, ami közel áll az 1990. évi népszámlálás 10,8 százalékához.

A 2001. népszámlálás során 48 685 beás és cigány anyanyelvű személyt írtak össze. Már írtuk, hogy a népszámlálás idején 550 ezer és 600 ezer között volt a cigányok létszáma. Vagyis 2001-re 8,5 százalékra csökkent a magukat beás, illetőleg cigány anyanyelvűnek mondó személyek együttes aránya.

Tudjuk azonban azt is, hogy az 1993-as kutatásban jóval többen beszéltek a beás vagy a cigány nyelvet, mint ahányan anyanyelvűeknek mondták: 11,3 százalék beszélt a beás, és 11,1 százalék a cigány nyelvet.

Jó lett volna a 2001-es népszámlálás *Nemzetiségi kötődés* című 2002-ben kiadott kötetéből megtudni, a cigány anyanyelvűek és a családi körben cigány nyelvet beszélők, illetőleg a beás anyanyelvűek és a családi körben beás nyelvet beszélők számát. A terjedelmes kötet azonban érthetetlen módon összevonta a cigány és a beás anyanyelveket, valamint a cigány és a beás nyelveket családi körben beszélőket.

A cigány és a beás anyanyelvűek együttes 8,5 százalékos aránya mindenesetre azt mutatja, hogy 1993 és 2001 között is tovább hatottak az anyanyelv cseréjét előidéző ténye-

zók, amelyek, nem kétséges, hatnak ma is és a legközelebbi években is. E tényezők közül közvetlen hatását illetően az iskola a legerősebb.

Ellentétes irányban hatnak a cigány és a beás nemzetiségi, nyelvi és kulturális mozgalmak. Ezek a mozgalmak megélhetést nyújtó és jövedelmeket biztosító politikai érvényesülési lehetőségeket, és már a jelenben is anyagi előnyöket nyújtanak a hozzájuk csatlakozóknak. Az esélyek azonban csak szűk körben és korlátozottan állnak rendelkezésre.

Családi és rokonsági kapcsolataikat azonban a nyelvet váltó beások és oláh cigányok is fontosnak tartják. Ezek a kapcsolatok biztosítják megélhetésüket, segítik gyermekeik felnevelését, és kisebb-nagyobb mértékben érzelmi biztonságot adó társas háttérrel jelennek számukra. Ezért megőrzik beás és oláh cigány identitásukat is. A beás és a cigány anyanyelvűek aránya alig több 4-4 százaléknál, mégis mondhatjuk, hogy a beás, illetőleg oláh cigány identitású cigányok aránya valamivel nagyobb 11-11 százaléknál.

A 2001. évi népszámlálás nem mutat ekkora különbséget az anyanyelv és a beszélt nyelv között. A cigány és a beás nyelvet beszélők együttes száma 53 323 volt, együttes arányuk a teljes cigány népességhez képest 8,9-9,7 százalék. A népszámlálás szerint tehát 1992 és 2001 között csökkent a beás és a cigány nyelvet beszélők száma és aránya, és 2001-ben csak magyarul beszélt a magyarországi cigányok 90-91 százaléka.

Az 1971-es cigány vizsgálat egyik legfontosabb megállapítása szerint akkor 71 százalék volt a magyar nyelvet beszélők aránya a teljes cigány népességben belül. Az 1993. évi vizsgálat szerint ez az arány 90 százalékra emelkedett, bár azzal a kiegészítéssel, hogy a csak magyarul beszélők aránya nem 90, hanem 77 százalék volt. A 2001-es népszámlálás a 90 százalékos arányt bizonyította.

Az 1993-as felmérés másik nagy eredménye a nemzetiségi hovatartozás tisztázása volt. A cigányok 56 százaléka vallotta magát tisztán magyar nemzetiségűnek, 22 százaléka cigány nemzetiségűnek és 18 százaléka magyar cigány nemzetiségűnek.

Sokan és sokszor írták már le, hogy csak azokat tekinthetjük cigánynak, akik önmagukat annak vallják. Nehéz azonban megállapítani, hogy ki vallja magát cigánynak. Már régebben is tapasztalhattuk, és a közelmúltban különösen, hogy a cigány identitásra vonatkozó kérdést a nemzetiségi hovatartozással mérték és mérik. Vagyis azt tekintik cigánynak, aki cigány nemzetiségűnek vallja magát. Azzal az alapfelvetéssel élnek tehát, hogy cigánynak csak nemzetiségi értelemben lehet lenni. És továbbá azzal a felvetéssel, hogy a cigányok mind nemzetiségnek tekintik magukat, és aki nemzetiségét tekintve nem érzi magát cigánynak, az *nem érezheti* semmilyen módon annak magát. Ezek természetesen képtelen feltevések. Tudomásul kellene venni, hogy a magyarországi cigányok többsége magyar vagy magyar cigány nemzetiségűnek és ugyanakkor cigánynak vallja magát.

(A cikk adatainak nagy része az 1993-as cigány felmérésből származik. A 2003. évi cigány felmérés adatai a cikk írása idején még nem álltak rendelkezésre [Kemény István]).